

Schmidt Mária: Európai testvérháború 1914-1918

(Részlet az Új világ született – Európai testvérháború 1914-1918 című kiállítás katalógusából.)

„Minél súlyosabb egy esemény, annál nehezebb visszakövetkeztetni az okaira.” François Furet

A napóleoni háborúkban Franciaország arra tett kísérletet, hogy befolyását az egész európai kontinensre kiterjessze. Szándékát az orosz–angol összefogás meghiúsította. Az 1815-ös bécsi kongresszus helyreállította, és egy további évszázadra biztosította a forradalmi háborúk előtti nemzetközi rendet. A Nagy Háború előtt Európa öt meghatározó hatalma: Nagy-Britannia, Franciaország, a Német Császárság, az Osztrák–Magyar Monarchia és Oroszország kölcsönös együttműködése elejét vette egy általános megmérettetésnek. Pedig az első világháború kitöréséig húzódó száz évben – a lázadásokat, felkeléseket is beleszámítva – Nagy-Britannia 64, Franciaország 37, az Egyesült Államok 33, Oroszország 15, Német Császárság 12, a Monarchia (illetve jogelődei) pedig összesen hét alkalommal bocsátkozott fontosabb összecsapásokba. Mégis, a szükséges kompromisszumok megőrizték a kontinens békéjét.

A 20. század elején a világ felosztásának változatlan fenntartásában érdekelt hatalmak szemben találták magukat azokkal az erőkkel, amelyek meg voltak győződve arról, hogy joguk és képességük van arra, hogy ők is újabb piacokat, illetve gyarmatokat szerezhessenek. A britek addigra megszokták, hogy diktálnak a világ többi részének, és mindenkit „civilizálnak”. Nagy-Britannia képviselte a régit, a Német Császárság pedig a feltörekvő és hataloméhes újat, a modernt, ahogy egykor a forradalmi Franciaország is az újat képviselte. Európa egysége felbomlott, és két ellentétes szövetségi rendszerbe tömörült.

Mégsem a múlt és a jövő birkózott meg egymással 1914 és 1918 között. Mindkét tömbbe tartoztak olyanok, akik a fennálló erőviszonyok megőrzésében voltak érdekelték, és olyanok

is, akik annak megszűntét akarták. A Nagy Háborúban, azaz az első világháborúban a központi hatalmak és az antant mérkőzött meg. Amerikai segítséggel az antant győzött. Alig negyedszázad múltán azonban a régi szövetségek újra hadrendbe álltak, és egy újabb világháborúban csaptak össze. A Berlin–Róma-tengely feletti győzelemhez újra az Amerikai Egyesült Államok segítségére volt szüksége a régi európai rendet védő angol–francia szövetségnek, mely addigra kibővült a szovjetekkel is. A második világháborúból győztesen kiemelkedő szuperhatalmak – az USA és a Szovjetunió – között a kettéosztott Európa két fele nézett farkasszemet egymással majd fél évszázadon keresztül. Az USA szerepfelfogása szerint mindhárom világméretű konfliktus az értékekről szólt. Az elsőben meghirdették, hogy a világot biztonságossá teszik a demokrácia számára. A másodikat a szabadságért vívott keresztesháborúvá változtatták, és ugyanezért harcoltak a hidegháborúnak nevezett harmadikban is: a gonosz birodalma, a kommunista Szovjetunió és szövetségi rendszere ellen. Míg az amerikaiak küldetésüknek megfelelően a jelenben elérhető célokért szálltak síkra, európai ellenfeleik szemüket a jövőre irányították, és utópiákba ringatták magukat. Az Európa feletti uralom így csak a huszadik század végére, a Szovjetunió összeomlását követően dőlt el, mégpedig az USA javára. Értelmezésüknek megfelelően mindhárom esetben a jók győztek, a vesztesek tehát erkölcsileg is alulmaradtak.

1914. június 28-án Sarajevóban Gavrilo Princip, egy az orosz és szerb titkosszolgálatok által támogatott bosnyák illetőségű szerb nacionalista terrorista merényletet követett el Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége ellen, akik a helyszínen életüket veszítették. Az Osztrák–Magyar Monarchia lépéskényszerbe került. Ultimátumot intézett Szerbiához, majd mikor Szerbia azt elutasította – sőt mozgósítani és provokálni kezdett –, hadat üzent. A Monarchia és Szerbia közötti korlátozott, helyi háború európai testvérháborúvá szélesedett, amit senki nem akart, de senki nem akadályozott meg. Sőt, mintha mindenki csak ürügyre várt volna, úgy kezdtek záporozni az európai fővárosok között a hadüzenetek. Elsőként Oroszország, majd a Német Császárság hadigépezete indult be. A négy éven keresztül tartó öldöklés valódi célja az volt, hogy eldőljön: ki lesz Európa ura a 20. században. Képesek-e a britek az európai hatalmak közötti erőegyensúlyon alapuló irányító szerepüket megőrizni, vagy kénytelenek átengedni azt a Német Császárságnak, ami egyben vezető világhatalmi szerepüknek is véget vetett volna.

1914 és 1918 között évszázadok óta nem tapasztalt brutalitással fordultak egymás ellen Európa régi és új nemzetállamai, birodalmai. Az európai szövetségi rendszerek közötti erőpróba döntetlennel végződött. A kétfrontos küzdelemre kényszerített központi hatalmak (a Német Császárság, az Osztrák–Magyar Monarchia, Bulgária, kezdetben Olaszország) legyőzéséhez az antantnak (Nagy-Britannia, Franciaország, Szerbia, Oroszország, Olaszország 1915-től, Románia 1916-tól) nem volt elegendő ereje. A központi hatalmak legyőzték Oroszországot a keleti fronton (1918. március), míg a nyugatin elszenvedett vereségükhöz az angol–francia szövetséget az Amerikai Egyesült Államok hadbalépése (1917) segítette hozzá.

Az Európa irányításáért vívott harc az első világháború iszonyú vérveszteségei ellenére sem dőlt el. Ugyan a szűklátókörűségről tanúbizonyságot tévő Párizs környéki békék elvileg a tényleges győztes, az Amerikai Egyesült Államok iránymutatásával készültek, de végső megformálásukban, érvényre juttatásukban és fenntartásukban az újra elszigetelődéspártivá váló amerikai politika nem vett részt, így az teljes súllyal a legyengült látszatgyőztesekre: a britekre és a franciákra nehezedett. A súlyos áldozatok árán kivívott béke ténylegesen fegyverszünetté változott: Európa sorsáról a döntést az újabb világháborúra bízták.